

Tupakan menetetty maine

PERTTI HEMÁNUS

Kun professori Erkki Aurejärvi julkaisi viime vuonna perusteellisen ja rohkean teoksensa ”Erään murhan anatomia – suomalainen tupakkatuomio”, arvelin, että asia olisi ainakin toistaiseksi loppuun käsitelty. Olin väärässä. Kun yhdysvaltalaisen tupakkateollisuuden salaiset arkistot vihdoin oikeudenkäyntien tuloksena 1990-luvun lopussa avautuivat, tarjolla oli vielä kossolta uutta aineistoa. Tohtori Heikki Hiilamo on hyödyntänyt sitä taidokkaasti.

Tupakka on siitä erikoinen myyntiartikkeli, että sen ominaisuudet vaativat vakavaa tutkimusta. Alan teollisuutta vastaan ovat nousseet eräät rohkeat tiedemiehet, mutta he eivät ole päässeet vähällä. Suurella rahalla on – tietenkin – yhteiskunnassa suuri valta, mutta rajaton se ei ole.

Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi kesällä 2000 asiakirjoihin perustuneen arvion tupakkamanipulaatiosta. Sen avulla nähdään, miten alan teollisuus on pyrkinyt vaikuttamaan esimerkiksi hotelli- ja ravintolalaan, passiivista tupakointia koskevaan tieteelliseen tutkimukseen, EU:n mainospolitiikkaan, Keski- ja Etelä-Amerikan markkinoihin sekä lobbaukseen yleensä. Myös tätä tietoa tulisi hyödyntää Suomessakin.

Mutta kaikki kiitos Hiilamolle hänen kirjastaan, jonka ainoa heikkous ehkä on jonkinlainen lakonisuus, vai voidaanko tuota ominaisuutta kutsua heikkoudeksi? En tiedä.

Joka tapauksessa tupakkateollisuus pyrki eri tavoin ja myös tutkimusten muodossa kiistämään juridisen vastuunsa. Erikoisprojektit synnyttivät vähitellen verkoston tiedemiehiä, joiden tulkinta tutkimuksista oli aina tupakkateollisuudelle myönteinen. Miten tuo ilmiö torjuttiin? Hitaasti mutta taidokkaasti, vakavalla työllä.

Aluksi tupakkateollisuus kiisti kaikki väitteet tuotteidensa vaurioista. Muistan suomalaisen lobbarin, joka oli ottanut tehtävän hoitaakseen. Vastaavidenssi kuitenkin kasvoi ja kasvoi; Suomessa nostettiin Euroopan ensimmäinen kanne tupakkayhtiöitä vastaan vuonna 1988.

Suomalaiseksi esimerkkitapaukseksi tuli Pentti Aho. Kantaja esitti, että iäkkään ja hyvin pitkään polttaneen Ahon sairaudet olivat aiheutuneet tupakoinnista niin varmasti kuin lääketieteessä voidaan ylipäätään sanoa tautien ja niiden aiheuttajien yhteydestä. Tämä ei kelvannut vastaajille, joiden mukaan tupakan ja sairauksien yhteyttä ei tiedetä. Kysymyksessä oli heille muka aito ristiriita tutkijoiden kesken. Argumentit tulivat ennen muuta USA:sta, jossa suuri kiista oli ehtinyt jo toiseen vaiheeseen.

Lääkäreitä ja lääketieteilijöitä etsittiin yhä. Surulliseksi tapaukseksi nousi taloudellisissa vaikeuksissa pyöriskellyt lääketieteen professori Ismo Virtanen, ainoa koko lääkärikunnastamme, joka alioikeudessa todis-

Heikki Hiilamo
Valheen mesenaatit
Suomi tupakkateollisuuden manipuloiman lääketieteen näyttämönä Suomen ASH ry. ja Lääkärin sosiaalinen vastuu ry., 2004
105 s.

ti tupakkateollisuuden puolesta. Hän sai syytteen väärästä valasta. Rahalla ilmeisesti ostettiin jopa yksi Helsingin yliopiston viestinnän professoreista.

Riitojen luonteesta otan yhden esimerkin. Suomen Tupakan asianajaja kyseli Helsingissä pidetyssä oikeudenkäynnissä, käydäänkö tieteessä tupakan terveysvaikutuksista kiistaa. Vastaukset olivat seuraavat: ”on olemassa kiista”, ”terveyshaittoja ei ole osoitettu”, ”terveyshaittoja ei ole todistettu”. Itse arvelen, että myöhemmässä vaiheessa tupakkateollisuus, ovelaa kyllä, tarrautui juuri kiistan käsitteeseen pitkittääkseen oman etunsa ajamista mahdollisimman pitkään.

Se ei kuitenkaan auttanut. Suomessa ei tupakkaa enää valmisteta, vaan se tuodaan maahan. Siinä on tietty ero. USA:ssa olen nähnyt, vaikka en itse olen lainkaan polttanut, että jokaisessa savukerasiassa on varoitus terveysriskistä.

Entä tupakkateollisuus? Se ponnistaa nyttemmin ennen muuta kehitysmaihin.